

ROZUMĚJÍ SOUDY OBĚTEM NÁSILNÝCH TRESTNÝCH ČINŮ?

Lucie Hrdá

Petra už rok nespí. Každou noc se jí vrací ve snu vzpomínka na opakované znásilnění a na obličej jeho pachatele. Oznámením znásilnění na policii se nic nevyřešilo. Pachatele sice potrestali, ale jen podmínkou a u soudu se k ní chovali hrozně, jako by jí nevěřili. Soudce Petře slíbil, že se s pachatelem u hlavního líčení neuvidí, protože zařídí její oddělený výslech, aby se nebála. Bohužel si však soudce ochranu traumatizované oběti před psychickou újmou v průběhu soudního jednání vyložil tak, že přikázal obžalovanému, aby se na chodbě otočil čelem ke zdi, aby mu Petra neviděla do obličeje, když těsně kolem něj procházela tam i zpět do jednací síně. Od té doby má Petra ony noční můry, neschopnost soustředit se, strach a pocity bezmoci.

1 Právní rámec postavení oběti trestného činu a vymezení pojmů

Princip zvýšené ochrany obětí trestných činů v průběhu trestního procesu s důrazem na ochranu velmi traumatizovaných obětí byl do právního řádu České republiky zaveden zákonem č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

Tímto právním předpisem došlo k zavedení zvláštní kategorie osob označených za oběti trestného činu v obecné skupině poškozených ve smyslu trestního řádu, upravené zejména v oddílu sedmém trestního řádu. Zákon o obětech trestných činů v § 2 odst. 2 a 3 stanoví, že obětí se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil, či osoba z okruhu pozůstalých po oběti trestného činu, jíž byla způsobena smrt.

Zvláštní kategorii tzv. zvláště zranitelných obětí zákon o obětech trestných činů zavádí v § 2 odst. 4, dle něž se zvláště zranitelnou obětí rozumí: a) dítě, b) osoba vysokého věku nebo osoba, která je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, pokud tyto skutečnosti mohou vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby bránit jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy, c) oběť trestného činu obchodování s lidmi nebo trestného činu teroristického útoku, d) oběť trestného činu

proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestného činu, který zahrnoval nátlak, násilí či pohrůzku násilím, trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob, nebo obětí trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní.

Zvláště zranitelným obětím poté zákon o obětech trestných činů přiznává nad rámec právního režimu „prostých obětí“ a obecné kategorie poškozeného ve smyslu trestního řádu mnoho práv, jejichž výkon směřuje ke zvýšené ochraně těchto obětí nejen v průběhu trestního procesu, ale i mimo něj.¹ Zákon o obětech trestných činů rovněž zakotvuje odpovídající povinnosti ostatním osobám účastnícím se trestního i jiného řízení, které dále zabezpečují ochranu těchto obětí v průběhu řízení.

Jedním z významných prvků ochrany oběti (nejen zvláště zranitelných obětí, ale všech obětí trestného činu obecně), zákonem o obětech trestných činů velmi akcentovaným, je zejména právo na ochranu před tzv. sekundární viktimizací neboli druhotnou újmou, jak ji označuje zákon o obětech trestných činů v ustanovení § 2 odst. 5. Tou rozumí újmu, která nebyla oběti způsobena trestným činem, ale vznikla v důsledku přístupu Policie České republiky, orgánů činných v trestním řízení a dalších orgánů veřejné moci, poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, znalců, tlumočnicků, obhájců a sdělovacích prostředků k ní.

Problematika sekundární viktimizace oběti trestného činu je v kriminologii a viktimologii popisována již dlouhodobě. Její příčinou je například projednávání trestného činu v rámci trestního procesu, zveřejňování případu a jeho rozebírání médií, rodina a blízké okolí oběti, které neumí správně reagovat na situaci oběti,

¹ Autorka vychází v tomto textu z teze, že zákon o obětech trestných činů ochraňuje zvláště zranitelné oběti i v jiných druhcích řízení, než je řízení trestní, neboť jeho platnost výlučně pro trestní řízení není v zákoně nikde explicitně stanovena ani z něj nevyplývá. Oběti závažných trestných činů si dle názoru autorky zaslouží zvláštní ohledy a ochranu i v navazujících řízeních, jako je například řízení vykonávací, řízení opatrovnické, pokud je druhým účastníkem pachatel trestného činu (typicky oběti trestných činů páchaných v rámci domácího násilí). Tento názor je podporován zněním § 2 odst. 5 zákona, dle kterého se druhotnou újmou pro účely tohoto zákona rozumí újma, která nebyla oběti způsobena trestným činem, ale vznikla v důsledku přístupu Policie České republiky, orgánů činných v trestním řízení a dalších orgánů veřejné moci, poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, znalců, tlumočnicků, obhájců a sdělovacích prostředků k ní, a zněním § 3 odst. 2, dle něž Policie České republiky, orgány činné v trestním řízení a další orgány veřejné moci, subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, poskytovatelé zdravotních služeb, znalci, tlumočníci, obhájci a sdělovací prostředky mají povinnost respektovat osobnost a důstojnost obětí, přistupovat k oběti zdvořile a šetrně a podle možností jí vycházet vstřícně. Tento přístup se autorce v poslední době daří prosazovat v rámci výkonu advokacie zejména v opatrovnickém a přestupkovém řízení.

a podobně. Většina autorů² se přitom shoduje v tom, že v trestním řízení je zdrojem sekundární viktimizace pro oběť zejména nevhodné chování orgánů činných v trestním řízení a dalších osob na něm zúčastněných. Podle Čírtkové se tedy jedná o chování, které není součástí profesionálního výkonu konkrétní osoby, ale nad jeho rámec a je pro oběť chování zraňující.³ Na stejném místě pak Čírtková cituje výzkumy L. Luhrmanna z roku 1969, jež hovoří o tzv. procedurální neférovosti jako zdroji sekundární viktimizace oběti trestného činu.⁴ Pro tento text jsou pojmy procedurální spravedlnost/nespravedlnost či férovost/neférovost zásadní, neboť se jimi rozumí to, zda oběť trestného činu vnímá trestní proces, tedy jeho stadia vyšetřování a vlastní soudní řízení, jako spravedlivý.

Za příznaky procedurální neférovosti v přístupu policistů při přijímání trestních oznámení označuje Bezděk⁵ neochotu (vliv rutiny, snaha zjednodušit si práci, chybějící motivace), chybějící podnikovou kulturu, čárkový systém, záměr z vypočítavosti (snaha, aby se spokojený „zákazník“ nevracel, a tedy snaha ušetřit si práci), povahové vlastnosti, chybějící podporu (formální vyřízení bez empatie), nevhodné komentáře, necitlivý přístup, fascinaci, průtahy (špatná organizace času, spory o příslušnost) a neprofesionalitu (chyby v projevu, chyby v protokolaci, nepřijemný a zanedbaný vzhled či projev atp.). S ohledem na výše uvedené je pak nutno konstatovat, že k pocitu procedurální neférovosti, který si z trestního řízení v řadě případů odnáší oběť trestného činu, přispívá výše popsané chování i vyjadřování policistů, ale také soudců a přísedících, státních zástupců, obhájců, zmocněnců, soudních znalců, zaměstnanců soudu, justiční stráže apod.

K sekundární viktimizaci oběti dále přispívá například její retraumatizace opakovaným vybavováním si a znovuoživováním vzpomínek na okolnosti spáchání trestného činu při opakovaných výsleších, zraňování oběti nevhodně pokládány otázkami či otázkami, které nejsou pro danou věc zásadní, nedostatečné informování oběti o postupu řízení ze strany orgánů činných v trestním řízení či naopak zahlcení informacemi, jež v daném okamžiku oběť není schopna pochopit a zpracovat, atp.⁶

2 Poznatky z praxe (realita soudního procesu)

Předmětem mého příspěvku je pohled specializované advokátky na realitu trestního procesu ve fázi hlavního líčení, neboť to je období, kdy oběť trestného činu přichází

² MUSIL, J., VÁLKOVÁ, J. *Oběť trestného činu*. In: Novotný, O., Zapletal, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 147; nebo ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007, s. 16 a násl.

³ ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, s. 16.

⁴ Tamtéž.

⁵ BEZDĚK, R. *Psychologická problematika sekundární viktimizace obětí trestných činů*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 2008, s. 45–47.

⁶ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007, s. 19–20.

do styku se soudy nejčastěji. Jedná se tedy o pokus zprostředkovat čtenářům a čtenářkám zkušenosti z praxe, nikoliv o teoretickoprávní rozbor.

Úvodem chci zmínit, že konkrétní popsané negativní vnímání situace obětí (tedy v níže uváděných případech mé klientely) nelze zcela jistě plošně vztahovat na celou justici a všechna řízení o násilných a závažných trestných činech. Můžeme však z tohoto zdroje vycházet při snaze o nápravu zjevných chyb, a to jak procedurálních, tak osobních excesů jednotlivých osob, které vedou k prohlubování traumat u osob, jež se do dané situace nedostaly vlastním přičiněním. Je totiž vždy třeba mít na paměti, že na vině není oběť trestného činu, ale jeho pachatel a že nestrannost soudu nemá vyústit v necitlivost vůči potřebám traumatizované oběti.

Jak jsem výše uvedla, domnívám se, že na vnímání procedurální nespravedlnosti ústící v sekundární viktimizaci obětí trestných činů se podílejí jak nedostatky systémové – strukturální –, tak nedostatky v chování soudců, přísedících, státních zástupců, znalců, advokátů a dalších zúčastněných profesionálů, tedy nedostatky, jež označuji jako osobnostní.

Za strukturální či systémové nedostatky lze označit například:

- nedostatek oddělených čekáren pro poškozené na soudech a chybně nastavené vnitřní procesy soudu při předvádění obžalovaných a poškozených tak, aby se tito nesetkali (což se, bohužel, skutečně stává, ač je předem předsedou senátu oběti přislíbeno, že ve smyslu ustanovení § 17 zákona o obětech tato obžalovaného neuvidí),
- zmatky při zařizování a realizování oddělených výslechů poškozených a nefunkční techniku, restartující se programy, špatně nastavitelné mikrofony, tiché telefony atp.,
- velmi nedůstojné prostory, v nichž se odehrávají výslechy prostřednictvím telefonu, a špatné technické vybavení (například senát nevidí poškozenému do obličeje z důvodu chybějící kamery a poté si činí závěry pouze z hlasu poškozeného v telefonu, přes který jej vyslýchá, což vede ke zkreslování vjemu oběti, jejích projevů a chování při výslechu),
- špatné hygienické zázemí některých soudů (u jednoho z okresních soudů si má klientka v důsledku stresu z toho, že se neplánovaně setkala u soudu s pachatelem, pozvracela oblečení, ale na toaletách nebyl ani toaletní papír, ani papírové ručníky, netekla teplá voda),
- chybějící přebalovací koutky (mnoho obětí má velmi malé děti, které musí brát z různých důvodů s sebou k soudu, a nutnost se o ně tam postarat v nevyhovujících podmínkách výrazně zvyšuje hladinu jejich stresu),
- chybné plánování výslechu oběti, takže tato čeká v nevyhovujících podmínkách několik hodin, bojí se odejít na záchod, protože neví, zda zrovna nezačne výslech, bojí se, že na chodbě před záchodem potká pachatele, zpravidla malá místnost na ni působí klaustrofobně atp.,
- opakované předvolávání přímo oběti, ač tato do protokolu v přípravném řízení žádala o vyrozumívání prostřednictvím svého zmocněnce, neboť jí nečekané soudní obsílky způsobují velký stres,
- chyby v protokolaci,

- nemožnost vykonatelnosti výroku odsuzujícího rozsudku o povinnosti pachatele nahradit oběti škodu, pokud oběť po poučení dle zákona o obětech využije svého práva dle § 55 odst. 2 trestního řádu a nechá utajit své jméno (na což však oběť není v průběhu přípravného řízení upozorněna),
- neschopnost či neochotu policejního orgánu zajistit v přípravném řízení výslech oběti před kamerou tak, aby se její výslech nemusel opakovat v hlavním líčení z důvodu, že chce senát vidět její reakce a osobní projevy, například z důvodu posouzení její specifické věrohodnosti (jak uvedeno výše),
- opakování výslechu traumatizované oběti před soudem i tam, kde byla v přípravném řízení pořízena její obsáhlá výpověď za použití videotechniky a v přítomnosti obhájce i státního zástupce.

K osobnostním nedostatkům a chybným postupům viktimizujících úředních osob patří všechny výše vyjmenované Bezděkem,⁷ jenž je vztahoval k policejnímu orgánu. Lze je však všechny jednoznačně bez dalšího vzpomenout i v řízení před soudem, které je předmětem tohoto příspěvku. K Bezděkem uváděné neochotě, povahovým vlastnostem, chybějící podpoře, nevhodným komentářům, necitlivému přístupu, fascinaci a neprofesionalitě bych dále přidala:

- nedostatek odborného vzdělání soudců i státních zástupců (bez ohledu na předpisy, které zavazují soudce⁸ i státní zástupce⁹ odborně se vzdělávat, a garantovat tak kvalitu své práce), zejména ve viktimologii a kriminologii,
- nedostatek vzdělání u přísedících (funkce přísedících je založena na laickém elementu jakožto záruce „spravedlnosti zdravého rozumu“, ale o to je komplikovanější vysvětlit přísedícím mechanismy viktimizačních syndromů, vývoje a podstaty posttraumatické stresové poruchy či syndromu CAN, laicky nesrozumitelných reakcí oběti, problematiku nelíbivé oběti trestného činu¹⁰ apod.),
- nedostatek odborných znalostí a praxe při práci se zvláště zranitelnými oběťmi u mnoha znalců z oboru zdravotnictví, specializace psychiatrie, obor psychiatrie a klinická psychologie,
- z toho plynoucí nekritické přijímání závěrů znalců soudy, bez ohledu na zjevnou nesprávnost závěrů znaleckých posudků (demonstrovat lze na konkrétním případě u kauzy, kde byl obžalovaný zproštěn obžaloby na základě znaleckého

⁷ BEZDĚK, R. *Psychologická problematika sekundární viktimizace obětí trestných činů*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 2008, s. 45–47.

⁸ § 82 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, stanoví, že soudce nese odpovědnost za svou odbornou úroveň při výkonu soudcovské funkce a je povinen dbát soustavným vzděláváním o prohlubování svých odborných právních a dalších znalostí potřebných pro řádný výkon funkce. K tomu vedle samostatného studia využívá zejména vzdělávací akce organizované Justiční akademií, případně soudy a vysokými školami.

⁹ § 24 odst. 3 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, stanoví, že státní zástupce je povinen dbát soustavným vzděláváním o prohlubování svých odborných právních a dalších znalostí potřebných pro řádný výkon funkce. K tomu vedle samostatného studia využívá zejména vzdělávací akce organizované Justiční akademií, případně státním zastupitelstvím a vysokými školami.

¹⁰ ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, s. 27.

posudku psychiatra a klinického psychologa, kteří uvedli, že posttraumatická stresová porucha u obětí běžně odeznívá v rádech týdnů až měsíců, že vysokoškolsky vzdělané ženy se nestávají obětí domácího násilí, že oběť, která od pachatele domácího násilí odešla a poté se k němu vrátila, takové chování od svého partnera vyžadovala, což byl důvod jejího návratu, že oběť není traumatizována jednáním pachatele, ale dlouhodobou terapií specializované psycholožky, kde „si oběť nevhodně oživuje své zážitky, místo aby na ně zapoměla, přenesla se přes ně a žila dále“, a na základě výše uvedeného sami učinili skutkové závěry, že se v dané kauze o domácí násilí nejednalo),

- chování advokátů, jež je v rozporu s Etickým kodexem advokáta,¹¹ kdy tito ve snaze o co nejlepší obhajobu svého klienta snižují důstojnost oběti nevhodnými otázkami, poznámkami a prohlášeními,
- podléhání mýtům o obětech trestné činnosti i o trestných činech konkrétních. Bohužel je třeba konstatovat, že typickým mýtům o tom, kdo se stává/nestává obětí domácího násilí, jak se žena může znásilnění ubránit, nebo o spoluzavinění oběti znásilnění provokativním chováním podléhají nejen laičtí přísedící, ale i soudci a soudní znalci (viz výše vzpomenuté vyjádření znalce o tom, že vysokoškolačky se obětí domácího násilí nestávají). Zajímavé výsledky v této oblasti prezentovala v nedávné době diplomová práce L. Jiráčkové o existenci a distribuci mýtů o znásilnění ve společnosti. V závěru své práce¹² Jiráčková s odkazem na Pollarda uvádí, že výsledky výzkumů v teoretické části poukazují na genderové rozdíly v přijetí mýtů o obětech znásilnění. Odkazuje i na Burtoovou, která vysvětluje rozdílnost v přijímání mýtů mezi muži a ženami skrz mezilidskou agresivitu. Podle toho, co uvádějí tyto výzkumy, muži přijímají nebo omlouvají mezilidskou agresivitu více než ženy. Muži proto mohou mít tendenci nepovažovat trestný čin znásilnění za tak závažný jako ženy. Tuto skutečnost pak potvrdil vlastní vědecký výzkum Jiráčkové, dle kterého muži podléhají mýtům o znásilnění častěji než ženy,
- neschopnost představit si, co vše oběť může traumatizovat, a akceptovat psychické následky trestného činu u oběti, ač se konkrétní osobě mohou jevit jako následky přehnané (tedy návaznost na neznalost procesů primární viktimizace),
- neznalost principů sekundární viktimizace – velmi často se například soud podivuje nad tvrzením znalců, že pro oběť je projednávání před soudem více devastující než následky samotného trestného činu, a i přes toto varování znalce oběť opakovaně předvolá, přičemž pro oběť jsou následky takového výsledku mimořádně zraňující,

¹¹ Článek 17 odst. 3 Pravidel profesionální etiky a pravidel soutěže advokátů České republiky (Etický kodex České advokátní komory) uvádí, že advokát je povinen v řízení jednat poctivě, respektovat zákonná práva ostatních účastníků řízení a chovat se k nim i k ostatním osobám zúčastněným na řízení tak, aby nebyla snižována jejich důstojnost ani důstojnost advokátního stavu.

¹² JIRÁČKOVÁ, L. *Sekundární viktimizace obětí znásilnění: vliv víry ve spravedlivý svět na přijetí mýtů o obětech*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2017, s. 66.

- zlehčování následků trestného činu u oběti – typicky se týká posttraumatické stresové poruchy u sexuálních trestných činů, kdy mají některé soudy tendenci konstatovat, že pachatel oběti „nic jiného neudělal“ – míněno fyzická zranění –, a velmi často je v důsledku tohoto zlehčování pachateli uložen trest pod zákonnou trestní sazbou za využití ustanovení § 58 odst. 1 trestního zákoníku,¹³
- s tím související velmi časté, až zarážející ukládání podmíněných trestů za trestné činy týkající se sexuální oblasti či domácího násilí (k této problematice lze odkázat na zveřejněné výsledky analýzy soudních rozhodnutí v případech znásilnění publikované v roce 2017 organizací proFem, dle níž je mj. poměr ukládaných nepodmíněných trestů odnětí svobody a trestů odnětí svobody s podmíněným odkladem u pravomocných odsuzujících rozsudků téměř 50 : 50,¹⁴ a následnou veřejnou diskusí na toto téma, které v poslední době velmi rezonuje odbornou i laickou veřejností).¹⁵

Uvedený seznam příčin toho, proč oběti násilných a závažných trestných činů pociťují silnou nespravedlnost v rámci trestního procesu, jež je jednou z příčin jejich sekundární viktimizace, jistě není kompletní. Navíc se, jak již bylo řečeno výše, nedá paušalizovat a takové chování vyčítat plošně všem soudcům, přísedícím, advokátům, znalcům a státním zástupcům by bylo od autorky tohoto textu více než nespravedlivé. Nicméně dle mého mají výše uvedené body jedno společné – nedostatek vzdělání zainteresovaných osob ve věci viktimologie a kriminologie a neznalost základních principů primární i sekundární viktimizace a základního pojmosloví vede jednoznačně ke špatnému úsudku soudců a přísedících, kteří v důsledku této neznalosti snáze podléhají mýtům o obětech,¹⁶ o pachatelích i konkrétních trestných činech a tím v konečném důsledku přispívají k rozhodnutím soudu, která jsou nepochopitelná nejen pro laickou, ale i odbornou veřejnost.

3 Kazuistika

K dokreslení výše uvedeného výkladu připojuji výňatky z několika soudních rozhodnutí z vlastní právní praxe, včetně bezprostřední reakce klientek na takovéto, pro ně zcela nepochopitelné, závěry soudů.

¹³ § 58 odst. 1 trestního zákoníku upravuje institut tzv. mimořádného snížení trestu odnětí svobody takto: „Má-li soud vzhledem k okolnostem případu nebo vzhledem k poměrům pachatele za to, že by použití trestní sazby odnětí svobody trestním zákonem stanovené bylo pro pachatele nepřiměřeně přísné a že lze dosáhnout nápravy pachatele i trestem kratšího trvání, může snížit trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby tímto zákonem stanovené.“

¹⁴ JEŽKOVÁ, V. *Jen ano je ano. Trestný čin znásilnění pohledem Istanbulské úmluvy*. proFem, 2017. Dostupné na: http://www.profem.cz/shared/clanky/550/A5-JenAnoJeAno_WEB.pdf (cit. 29. 6. 2019).

¹⁵ Podrobněji se této otázce věnuje příspěvek Radana Šafaříka, který je součástí této publikace.

¹⁶ ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, s. 27.

3.1 Případ první – „polehčující okolností u znásilnění je, že pachatel nepožadoval felaci“

V této kauze, řešené v prvním stupni před krajským soudem, šlo o případ, kdy pachatel v noci přistoupil ze zadu k poškozené mladé ženě, tuto přepadl, přirazil obličejem na kontejner před jejím bytem, fyzicky ji napadl a zasouval jí prsty do vaginy a análního otvoru, načež jí následně odcizil kabelku s věcmi a utekl. Pachatel byl tedy souzen pro zvlášť závažný zločin znásilnění podle § 185 odst. 1, odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. c) trestního zákoníku a přečin krádeže podle § 205 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku v jednočinném souběhu s přečinem neoprávněného opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku podle § 234 odst. 1 trestního zákoníku a hrozila mu trestní sazba v rozpětí pěti až dvanácti let odnětí svobody. Pachatel se k jednání doznal.

Po převzetí zastoupení poškozené jsme požádali soud o to, aby jí byl ustanoven zmocněnec na náklady státu, neboť pro těžké psychické následky trestného činu se není sama schopna zastupovat v trestním řízení ani se připojit s nárokem na náhradu škody a nemajetkové újmy. Poškozená v této době neměla nárok na bezplatnou právní pomoc zmocněnce automaticky, jako je tomu dnes dle § 51a trestního řádu, neboť v roce 2014, před novelou trestního řádu, měly oběti nárok na bezplatné zastoupení zmocněncem jen v případě, že prokázaly, že na něj nemají prostředky. Okresní soud rozhodující v přípravném řízení uvedl, že, „sice nepochybuje o tom, že poškozená je zvlášť zranitelnou obětí (...), ale na druhé straně ji její posttraumatická stresová porucha, se kterou se stále léčí, podle všeho nečiní nezpůsobilou k práci, kdy nad to se jedná o vysokoškolsky vzdělanou, jinak zdravou, mladou ženu, u níž nelze předpokládat větší handicap při získání zaměstnání. Nelze přitom nepoznamenat, že dále i již jen podle skutkového popisu projednávaného činu jí měl obviněný odcizit věci v celkové hodnotě přibližně 10.000,-Kč, což je rovněž skutečností, která rozhodně nesvědčí o jejím majetkovém deficitu.“

Ač odvolací soud toto rozhodnutí zrušil jako nezákonné a konstatoval, že není možné podle ceny mobilního telefonu a brigádní činnosti, kterou studentka vykonává, rozhodovat o tom, zda je sama schopna se v trestním řízení zastupovat a uplatňovat svá práva v plném rozsahu, toto první rozhodnutí soudu bylo pro poškozenou velmi traumatizující, neboť v něm soud předpokládá, že ji její plně rozvinutá posttraumatická stresová porucha v podstatě nijak neomezuje na životě a že mobilní telefon, na který šetřila půl roku, ukazuje její tvrzenou majetnost.

V dané kauze bylo rozhodnuto o vině pachatele rozsudkem, jímž byl odsouzen k úhrnnému trestu odnětí svobody v trvání tří roků s podmíněným odkladem trestu na zkušební dobu v trvání pěti roků za současného vyslovení dohledu nad obžalovaným. Dále bylo pachateli uloženo ochranné léčení sexuologické a protialkoholní v ambulantní formě a byla mu uložena povinnost k náhradě škody a nemajetkové újmy.

V odůvodnění rozsudku jsme se mimo jiné mohli dočíst následující: „K důvodům, proč v té době nadměru požíval alkohol, uvedl, že mu vážně onemocněl otec, který byl hospitalizován v nemocnici, přičemž cca 14 dní po spáchání posuzovaného

jednání zemřel. Právě požití alkoholu mělo zjevně podstatný vliv na to, že se předmětného jednání dopustil, protože podle závěrů znalců měl alkohol odbrzdňující vliv na projev sexuální deviace. Soud přihlédl také k tomu, že do sexuální sféry poškozené zasáhl zasunutím prstu do její vagíny a snažil se zasunout prst do jejího konečníku, ale v dalším jednání již nepokračoval (nepokusil se o soulož, tj. spojení pohlavních orgánů a jiné pohlavní styky provedené způsobem srovnatelným se souloží – nepožadoval felaci penisu, masturbaci, neprováděl cunilinctus poškozené) a kromě uchopení a natlačení poškozené na vstupní dveře do domu a na kontejner na ní nijak fyzicky nezaútočil. Oproti tomu za přitěžující okolnost soud považoval fakt, že obžalovaný poškozené ještě odcizil kabelku s jejími věcmi a její mobilní telefon ještě zpeněžil. Soud má za to, že vzhledem k popsáním okolnostem případu a i vzhledem k poměrům obžalovaného by použití trestní sazby odnětí svobody trestním zákonem stanovené bylo pro obžalovaného nepřiměřeně přísné, a dosáhnout jeho nápravy lze i trestem kratšího trvání. Proto soud použil ustanovení § 58 odst. 1 trestního zákoníku a snížil trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby stanovené trestním zákoníkem, když výměra trestu je od 5 do 12 let odnětí svobody a obžalovanému uložil úhrnný trest odnětí svobody v trvání 3 roků. Oproti státní zástupkyni se soud nedomnívá, že by bylo třeba obžalovanému trest ukládat jako nepodmíněný, a naopak má za to, že k působení na něj, aby vedl řádný život, není třeba jeho výkonu. V tomto směru soud opětovně připomíná, že obžalovaný se dopustil ojedinělého jednání, v době, kdy se nacházel v tíživé osobní situaci, přičemž v minulosti byl sice odsouzen pro úmyslný trestný čin, ale z důvodů amnestie nelze k tomuto odsouzení přihlížet.“

Poté, co jsem tento rozsudek tlumočila poškozené, se její psychický stav velmi zhoršil po zjištění, že dle soudu není násilné zasouvání prstů do vagíny a konečníku napadením a fyzickým útokem a stejně tak že polehčující okolností je, že pachatel nepožadoval felaci, zato přitěžující okolností je, že jí odcizil mobilní telefon. Ze skutečnosti, že pachatel, ohrožený původně vysokou trestní sazbou, dostal podmíněný trest, neboť sexuální útok na ni byl označen za jednorázové vybočení z jeho jinak řádného života, zatímco ona má zničený život, se má klientka psychicky zdekompenzovala a nedokončila vysokou školu. Takovéto rozhodnutí bylo pro ni zcela neakceptovatelné, neboť pociťovala, že soud zcela bagatelizuje otřesnou zkušenost, kterou musela prožít. Pro zajímavost uvádím, že vzhledem k vysokému počtu finančních závazků z tohoto trestního řízení byl pachateli umožněn tzv. osobní bankrot a do dnešního dne není jeho dluh vůči poškozené uhrazen.

3.2 Případ druhý – „nestandardní chování poškozené u soudu“

V této věci byl pachatel stíhán pro zločin týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 odst. 1, odst. 2 písm. d) trestního zákoníku a přečin nebezpečného vyhrožování podle § 353 odst. 1, odst. 2 písm. c) trestního zákoníku, kterých se měl dopustit tak, že psychicky a fyzicky týral svou mladou přítelkyni v invalidním

důchodu tím, že ji opakovaně ponižoval, slovně ji urážel výroky „krávo“, „píčo“, dále jí plival do obličeje nebo ji ponižoval tím způsobem, že jí předhazoval její fyzické postižení a nechal ji např. půlhodiny dokola opakovat, že je postižená. Jeho agresivní jednání se přitom postupně stupňovalo, a to až do té míry, že jí k nadávkám a ponižování začal nejdříve dávat facky otevřenou dlaní směřované na obličej, až ji později např. opakovaně udeřil zavřenou pěstí ruky do hlavy a do oblasti stehů nebo ji kopal do obou dolních končetin a opakovaným fyzickým násilím jí tak způsobil modřiny na lýtkách, rukou a v jednom případě na bradě. Zároveň jí při uvedeném jednání často zacpával ústa rukou, či v jednom případě dokonce ponožkami, aby jí zabránil v křiku. To vše jí přitom působil nepravděpodobně několikrát do měsíce. Současně jí při fyzickém napadání opakovaně vyhrožoval, že zařídí, aby ji vyhodili ze zaměstnání, že si jednoho dne počká na jejího otce a ublíží mu nebo ho zabije, čímž jí potrestá, nebo jí např. vyhrožoval, že vyhodí jejich psa z balkónu bytu, pokud nebude po jeho, nebo že jí podřízne hlasivky, aby nemohla volat o pomoc. Rovněž jí opakovaně přikládal ke krku kuchyňský nůž se slovy, že podřízne ji nebo jejich psa, škrtil ji a dusil ji polštářem a nakonec ji před svědky napadl v tramvaji.

V tomto případě s poškozenou velmi dobře zacházela policie v přípravném řízení, kdy se podařilo zajistit výslech poškozené na kameru v přítomnosti obhájce obviněného. Policie s poškozenou zacházela citlivě a činila při výslechu potřebné pauzy, neboť poškozená dostávala silné záchvaty pláče, obracel se jí žaludek, nemohla mluvit, motala se jí hlava a podobně. Všechny tyto příznaky byly mimo jiné projevy její posttraumatické poruchy, kterou poškozená utrpěla v důsledku dlouhodobého zavrženého jednání pachatele. Poškozená například během šesti měsíců zhubla v důsledku stresu z probíhajícího trestního řízení přes dvacet kilogramů, podrobovala se psychoterapii a brala antidepresiva, neboť se k nám do advokátní kanceláře dostala několik hodin po oznámení trestného činu a byla v natolik špatném psychickém a zdravotním stavu, že jsme ji ihned zavezli do krizového centra, kde dostala silnou medikaci, následně pak byla v pracovní neschopnosti.

Okresní soud konající v této věci hlavní líčení poškozenou předvolal i přes skutečnost, že tato byla vyslechnuta velmi podrobně na videozáznam a výslechu byl přítomen obhájce. Poškozená sice žádala o neopakování svého výslechu s poukazem na § 20 odst. 3 zákona o obětech trestných činů, přičemž doložila zprávu svého ošetřujícího psychiatra a psychologa, že nedoporučují opakovaný výslech poškozené, neboť se obávají její retraumatizace, avšak byla odmítnuta. Poškozené byl soudem toliko povolen oddělený výslech, nicméně v důsledku chybných postupů justiční stráž se poškozená nedopatřením na chodbě soudu setkala s obžalovaným. Toto setkání s ní natolik otrásl, že se opakovaně pozvracela, nebyla schopna ze sebe vypravit delší větu, opakovaně propukala v neutěšitelný pláč a stále se jí zvedal žaludek. Senát okresního soudu i obhájce obžalovaného však i za této situace trvali na dokončení jejího výslechu. Poškozenou se podařilo po četných přestávkách vyslechnout tak, že předseda senátu upustil od svého požadavku na to, aby poškozená vedla monolog, ale pokládal jí dotazy.

V tomto případě nebyl zajištěn přenos obrazu do jednací síně, poškozená telefonovala s předsedou senátu přes telefonní sluchátko vnitřní linky soudu. Senát tak neměl možnost vidět zubožený stav poškozené, v němž se tato rozhodně neocitla svou vinou, a v průběhu řízení stav poškozené komentoval se značnou nedůvěrou, a situace dokonce došla tak daleko, že v době porady senátu o rozsudku předseda senátu opustil jednací místnost a šel se zeptat členky justiční stráže, jež byla s poškozenou ve speciální výslechové místnosti, zda poškozená nebyla v průběhu výslechu naváděna svou zmocněnkyní, „aby se u soudu hroutila“, jak dovozoval soudní znalec z oboru psychiatrie přítomný v jednací síni.

Obžalovaný byl po skončeném hlavním líčení uznán vinným k úhrnnému trestu odnětí svobody v trvání tří let a byl pro výkon trestu zařazen do věznice s dozorem, dále byla obžalovanému uložena povinnost uhradit poškozené náhradu škody a nemajetkové újmy.

Z odůvodnění rozsudku se pak podává, že „výslechu poškozené, jež byl velmi obtížný, byl přítomen znalec z odvětví psychiatrie, který sám uvedl, že (...) její projev u hlavního líčení je dle znalce extrémní, i s ohledem na to, že je vyslýchána v jiné místnosti, dle znalce by měla situaci lépe zvládnout. (...) Znalec si nemyslí, že konkrétní výslech u soudu může nějak zvrátit trvale stav poškozené k horšímu, jde pouze o dočasný atak. Znalec je přesvědčen, že to je otázka týdne, dvou a její současný stres by měl odeznít. Nedomnívá se, že by výslech u soudu měl mít nějaké psychické následky. Na dalším místě rozsudku pak soud hodnotí poškozenou jako věrohodnou, a to i přes ‚nestandardní‘ způsob jejího chování u soudu“.

Poškozená v této věci sice kvitovala, že pachatel byl odsouzen k nepodmíněnému trestu, ač dle jejího názoru nízkému, a byla mu uložena povinnost k náhradě škody (v exekuci spláceno po minimálních částkách již přes dva roky), avšak zážitek z výslechu před soudem byl pro ni zcela traumatizující. Musela zvýšit dávky antidepressiv, měla několik měsíců poté flashbacky, noční můry o svém setkání s obžalovaným na chodbě soudu, nemohla jíst a spát. Skutečnost, že soud zlehčoval její psychický stav, přes zprávy jejích lékařů, a podezřívá ji původně z toho, že u soudu předstírá problémy i zvracení, byla pro ni zcela nepochopitelná.

3.3 Případ třetí – „za znásilnění nehrozí příliš přísný trest“

V daném případě se jedná o dosud neukončenou trestní věc, nicméně do naší statistiky se pro svůj vývoj velmi hodí. Proti obviněnému bylo zahájeno trestní stíhání pro trestný čin znásilnění podle ustanovení § 185 odst. 1, 2 písm. a) trestního zákoníku, ježž měl spáchat tak, že poškozenou urážel, naléhal na ni, aby spolu měli pohlavní styk, tato však odmítala. Nakonec se po jeho naléhání poškozená zachovala tak, že se v ložnici svlékla a řekla: „Máš na výběr, já to nechci, ale pokud nepotřebuješ můj souhlas, tak to udělej.“ Na což obviněný na poškozenou skočil, dal ruku na přirození poškozené a strčil jí prsty do pochvy, když v tom poškozená začala plakat. On však nato strčil do pochvy poškozené svůj penis, přičemž na ní

vykonal soulož, poškozená přitom stále plakala a prosila obviněného, aby přestal, snažila se ho odstrčit. Obviněný sdělil poškozené, ať na něj nasahá, že by jej mohla zranit, proto poškozená dostala strach a upustila od dalšího aktivního odporu a prosila obviněného, ať věc co nejrychleji skončí a neejakuluje do ní, na to se obviněný poškozenou snažil otočit, což se mu podařilo, i když poškozená stále plakala.

Poškozená i obviněný jsou cizí státní příslušníci, poškozená je občankou EU, obviněný občan rozvojové země, jež mimo jiné netrestá partnerské násilí na ženách. Soud prvního stupně vzal poškozeného do útěkové vazby dle ustanovení § 67 písm. a) trestního řádu. Obviněného pak na základě jeho stížnosti odvolací soud z vazby propustil s odůvodněním, že „nicméně již v tomto stádiu trestního řízení podle názoru stížnostního soudu okolnosti skutkového děje svědčí o důvodnosti stížnostní námitky, že i v případě prokázání viny obviněného nehrozí příliš vysoký a přísný trest odnětí svobody a naopak by bylo možno uvažovat i o podmíněném odkladu tohoto trestu“. Odvolací soud odmítl zadržet obviněnému pas. Tento následně odcestoval do své domovské země, odkud se v současné době prý nemůže vrátit do ČR, neboť nemá peníze na zpáteční cestu.

Poškozená vyjádřila do protokolu o svém výslechu obavu o svou budoucnost, neboť obviněný je na svobodě, jeho e-mailové výhrůžky nepovažuje státní zástupce za důležité, dle předběžného názoru odvolacího soudu mu hrozí nízký, pravděpodobně podmíněný trest, poškozená je silně traumatizována a dle znalců trpí těžkou posttraumatickou stresovou poruchou v důsledku znásilnění. Odstěhovala se zpět do země svého původu, neboť dle svých slov nedůvěřuje českým orgánům činným v trestním řízení.

4 Závěr, polemika

Jak již bylo uvedeno výše, netvrdím, že žádní soudci nerespektují oběti trestné činnosti či že všichni rozhodují špatně, necitlivě či nevhodně. Svými zkušenostmi z praxe, při níž mám přímý přístup k mnoha zvláště zranitelným obětem a jejich bezprostředním reakcím na průběh trestního řízení, jsem se snažila v tomto textu nabídnout pohled na to, jak vypadá realita některých řízení a co si z těchto procesů odnáší traumatizovaná oběť. Většinou bohužel to, že kdyby věděla, jak věc bude probíhat a jak dopadne, nic by nikomu neohlásila. Dále to, že někteří soudci a přísedící nepovažují posttraumatickou stresovou poruchu za natolik vážnou, jako je třeba bodnutí nožem, protože „pachatel přeci oběti kromě znásilnění již nic neudělal“. Ale toto by, dle slov několika mých klientek, zažily raději než znásilnění. Uvedené je, troufám si říci, velmi alarmující. Jelikož patří sexuální trestné činy a trestné jednání v rámci domácího násilí k trestným činům s nejvyšší latencí, tedy s nejmenší mírou nahlašování a oznamování, dle mého názoru by se měl stát snažit o to, aby došlo ke změnám v přístupu orgánů činných v trestním řízení a dalších osob na trestním procesu se podílejících, a tedy aby se oběti nemusely bát toho, že průběh a výsledek trestního řízení pro ně bude znamenat větší psychickou zátěž, než kdyby byly mlčely.

Kromě změn systémových, k jejichž dosažení by pravděpodobně bylo potřeba podstatné navýšení rozpočtu resortu justice, by bylo, jak se domnívám, dobrým krokem vytvořit specializované soudní senáty. Pokud může být soudce odborníkem na hospodářskou kriminalitu, proč bychom nemohli mít i odborného soudce vzdělaného v oblasti viktimologie a kriminologie? Soudce, který se pravidelně vzdělává a za svou specializaci je oceněn. Je paradoxní, že oběti dnes jako horší vnímají svou účast u hlavního líčení než svou výpověď před policií, která je dlouhodobě proškolená a oběti vždy vyslychají specializovaní policisté s nadstavbovým vzděláním. Bylo by žádoucí takovou personální strategii zaujmout i u soudců. Jistě pozitivním krokem je také ohlášená snaha Ministerstva spravedlnosti vytvořit veřejný přehled veškeré judikatury, včetně rozhodnutí nižších soudů, a to v elektronické podobě a s anonymizovanými daty. Takováto veřejně přístupná databáze by podle mého názoru přinesla nejméně dva pozitivní efekty: 1) z dlouhodobého hlediska by mohla vést k tomu, že za obdobné trestné činy by nepadaly různé tresty u různých soudců na jednom konkrétním soudě, natožpak na druhém konci republiky, a, což se jeví navýsost žádoucí, 2) otevřely by se pomyslné dveře veřejné kontrole nad tím, jak soudy rozhodují v citlivých kauzách, a nad problematikou extrémně nízkých trestů za sexuálně motivované trestné činy a trestné činy páchané v rámci domácího násilí, tedy trestné činy s nejvíce devastujícím účinkem na život a psychiku oběti, by mohla být otevřena širší diskuse.